

Ympäristöherkkyydestä lajienväliseen liittolaisuuteen

Tulkintoja kasvisuhteesta Korppoon Paljasjalkapolulla

Jenni Vauhkonen

Turun saaristossa, kahden lyhyen lauttamatkan päässä mantereesta, sijaitsee Korppoon saari ja nykytaidetta esittelevä Paljasjalkapolku. Tulkitsen tässä artikkelissa kahden saarella esitetyn taideteoksen avaamia näkökulmia ihmisen kasvisuhteeseen. Tarkasteltavana ovat Antti Laitisen teos *Haarniska* (2014) ja Hannah Streefkerkin *Paikatut puut* (2018). Analysoitaessa näitä elävien kasvien kanssa tehtyjä teoksia – kasvitaidetta – ihmiselle avautuu mahdollisuuksia lähentyä kasvien kanssa yhteisten, entistä elinkelpoisempien tulevaisuuksien rakentamiseksi.

Korppoon saaren Paljasjalkapolulla voi tutustua samalla sekä saaristoluontoon että nykytaiteen teoksiin, jotka ovat muotoutuneet dialogissa ympäristönsä kanssa (Barfotastigen 2024).¹ Lähes kahden kilometrin mittainen taidepolku perustettiin vuonna 2012 taiteilijoiden Pia Rouskun ja Sandra Nybergin aloitteesta. Polun teokset, joista osa on vaihtuvia ja osa pysyviä, tutkivat niin

yleisen keskustelun kuin nykytaiteen piirissä keskeiseksi noussutta teemaa: ihmisen ja luonnon välistä suhdetta.²

Tässä artikkelissa kiinnostukseni kohdistuu ihmisten ja kasvien väliseen suhteeseen, johon viitataan *kasvisuhteena*. Teoksia tarkastellessani pohdin *kasvitaitteen* ydinkysymyksiä: ihmisen mahdollisuuksia lähestyä kasveja ja niiden näkökulmia, muodostaa lajienvälisiä dialogia

sekä rakentaa yhdessä elinkelpoisempia tulevaisuuksia molemmille. Artikkelini osallistuu humanistisen kasvitutkimuksen alalla toimivan antropologi Natasha Myersin (2017) esittämään kutsuun *liittoutua* (*to conspire*) kasvien kanssa. Liittoutuminen merkitsee Myersille ymmärrystä inhimillisen ja kasvillisen elämän yhteen kietoutumisesta sekä edellyttää onnistuakseen uusia keinoja tu-

tustua kasveihin entistä läheisemmin ja niiden ehdoilla (mt., 3–4; ks. myös Choy 2016). Millaisen kasvisuhteen äärelle Paljasjalkapolku ja sen teokset siis johdattelevat?

Tutkimuskysymys ja työn tausta

Korppoon Retaisten kylän paikoin kalliisiin kangasmetsiin sijoittuva Paljasjalkapolku tarjoaa erityisen ympäristön taiteen kokemiseen ja lajienvälisen liittolaisuuden pohtimiseen.³ Metsässä ollessaan kasvien ja muiden ei-inhimillisten olentojen ympäröimänä omasta ihmiskeskeisestä näkökulmasta on kenties helpompaa luopua kuin tavallisessa kaupunki- ja kulttuuriympäristössä. Taiteen kokeminen metsissä ja muissa luonnonympäristöissä kiinnostaa enenevässä määrin myös muun muassa posthumanismin ja lajienvälisen kohtaamisen parissa työskenteleviä tutkijoita (esim. Kokkonen 2017; Mononen & Tiainen (tulossa); Snellman 2018).

Paljasjalkapolun teoksia on luonnehdittu *ympäristötaiteeksi* (Barfotastige 2024), johon artikkelissa käsiteltävä kasvitaidekin kuuluu laajasti ymmärrettynä. Käsitän ympäristötaiteen taidehistorioitsija Hanna Johanssonin (2005, 26; ks. myös Thornes 2008) tavoin saateenvarjokäsitteeksi, jonka alle mahtuu muun muassa maa-, eko- ja maisema-

taidetta. Mielenkiintoni polulla kulkiesä kohdistuu kuitenkin näitä laajoja käsitteitä täsmällisemmin kasvitaiteeseen, jossa elävien kasvien *toimijuus* on keskeistä.⁴

Kasvit ovat aina olleet olennainen osa taiteen historiaa erityisesti kuvauksen kohteina tai teosten materiaalina, esimerkiksi kasvipigmenttien muodossa. Elävät kasvit ovat tulleet osaksi taiteita muun muassa puutarhataiteen ja edellä mainitun ympäristötaiteen myötä. 2000-luvun aikana kasvien rooli taiteessa on kuitenkin muuttunut: ne on alettu ymmärtää aktiivisina, vaikuttavina toimijoina – ei ainoastaan passiivisena materiana tai teosten aiheena (kuten taidehistoriassa ja länsimaisessa kulttuurissa on yleisesti ajateltu) (ks. esim. Aloi 2020a, 42; Marder 2013, 2).⁵ Kasvit voivat siis omalla toiminnallaan, kuten hitailla liikkeillään, kasvullaan ja kyvyllään yhteyttä, vaikuttaa siihen millaisiksi teokset muodostuvat ja miten ne voidaan kokea. Määrittelen toimijuuden filosofi Bruno Latourin (2004, 237; 2005, 70–71) toimijaverkkoteoriaa mukaillen kyvyksi toimia, vaikuttaa muihin toimijoihin ja tulla puolestaan vaikuttaneeksi muista. Taidehistorian kontekstissa toimijaverkkoteoriaa ovat soveltaneet myös muut tutkijat (ks. esim. Ruohonen 2013, 28–29; Halsall 2016). Latourin (2005, 71) mukaan toimijuus ei

määrity intentionaalisuuden vaan vaikuttavuuden mukaan: kuka tai mikä tahansa, joka vaikuttaa asioiden tilaan, kuten veden kiehumista edistävä kattila tai tavaroiden kantamista helpottava kori, voi olla toimija.

Keskityn kahteen kasvitaiteen teokseen, Antti Laitisen (1975–) teokseen *Haarniska* (2014) ja Hannah Streefkerkin (1973–2022) teokseen *Paikatut puut* (2018) (kuvat 1 ja 2). Kumpikin teos on muotoutunut elävien kasvien, erityisesti puiden, ehdoilla. Laitisen teos koostuu alumiinilevyistä, jotka on kiedottu puun rungon ja oksien ympärille kuin mittatilaushaarniska. Streefkerkin teoksessa puiden runkoihin muodostuneita vaurioita on korjattu punaisiin villalankaompelein.

Puihin on kohdistettu viime aikoina huomattavasti mielenkiintoa paitsi taiteen, myös tieteen eri aloilla.⁶ Taidehistorioitsija Giovanni Aloi (2020b, 10) mukaan ”puihin hullaantumisen” taustalla on paitsi ihmiskeskeisyyttä kyseenalaistavan ajattelun yleistyminen, myös akateemista maailmaa ravistellut ymmärrys sienirihmastojen ja puiden välisistä yhteyksistä. Näiden yhteyksien tuntemus on laajentanut käsityksiä esimerkiksi siitä, ”mitä puut ovat ja miten metsät ajattelevat” – sekä johtanut puuaiheisen kirjallisuuden lisääntymiseen volyyminillä, jota Aloi kommentoi lausahduk-

sellaan ”puita, puita ja vielä enemmän puita” (mt.; ks. myös Kytömäki 2016). Puukeskeisyyden ohella Laitisen ja Streefkerkin teoksia yhdistävät niistä temaattisesti nousevat ja toisiinsa kietoutuvat käsitteet: luonnon suojele (*conservation*) ja korjaaminen (*mending*), jotka herättävät pohtimaan kasvitaiteen ydinkysymyksiä ihmisen mahdollisuuksista muodostaa entistä kestävämpiä kasvisuhteita. Näitä käsitteitä on luonnehdittu eettispoliittisiksi toimintoiksi, jotka ovat usein ympäristöhuolien motivoimia (ks. esim. Bekoff 2013; König 2013). Siinä missä suojele on luonteeltaan ennaltaehkäisevää toimintaa, sijoittuu korjaaminen tilanteeseen, jolloin vahinko on jo tapahtunut.

Pohdintani liittolaisuuden mahdollisuuksista lähtevät liikkeelle omista kokemuksistani vieraillessani tutkijakollegoideni kanssa Paljasjalkapolulla elokussa 2021.⁷ Osa ryhmästämmä innostui kulkemaan polulla sen nimen mukaisesti paljain jaloin ja olemaan siten erityisen läheisesti kosketuksissa saaristoluonnon kanssa. Tällainen maailmalle avoin tutkimusasenne kytkeytyy suoraan *ympäristöherkkyyteen*, johon pyrin Paljasjalkapolulla kulkiessani. Kyseessä on erityisesti ympäristökasvatuksen piirissä tunnettu käsite, jota psykologi Riitta Wahlström (1997, 3–6) kuvaa aistihavaintojen ja kokemusten poh-

jalta muotoutuvaksi, tunnepitoiseksi suhteeksi ympäristön kanssa. Suhteen muotoutumisessa positiiviset tunnekokemukset ovat keskeisiä, sillä ne voivat parhaimmillaan johtaa luontoon kohdistuvaan hoivaan ja huolenpitoon, jotka ovat tämän artikkelin keskeisiä teemoja. Wahlström kirjoittaa ympäristöherkkyydestä empatiaan kytkeytyvänä taitona, jota jokainen voi kehittää aktiivisella ja herkällä luonnon aistimisella sekä huomioimisella. (Mt., 3–6.) Omaa ympäristöherkkyyttäni Paljasjalkapolulla tuki erityisesti moniaistisesti kertyvä tietoisuus ympäristöstä: mihin voi astua, mihin tukeutua ja niin edelleen. Vaikka kävely ei nousekaan artikkelissa erityiseksi tutkimusmetodiksi enkä tietoisesti harjoittanut sitä sellaisena polulla kulkiessani, kävelyä on käytetty laajasti sosiaalitieteellisten ja humanististen tutkimusten työkaluna (ks. esim. Springgay & Truman 2018; Idrobo 2021; Nätyynki, Kinnunen & Kolehmainen 2023).

Pyryn kasviherkkyyteen muun muassa soveltaen filosofi Michael Marderin (2013) *kasviajattelua*, jonka avulla kasvien näkökulmaa lähestytään ymmärtäväisesti ja hienovaraisesti tekemättä siitä kuitenkaan liiallisia tulkintoja. Metodiin sisältyy tietoisuus siitä, ettemme ihmisinä voi koskaan täysin ymmärtää, miten kasvi kokee maailmaa ympärillään (mt., 9–10). Kasviajattelu kytkey-

tyy myös Myersin (2014; 2017) ehdottamaan lähestymistapaan: (ihmisten) aistien ja aistimusten *kasvillistamiseen* (*vegetalize*). Kyseessä on eläytymiseen ja kasveille herkistymiseen perustuva metodi, jonka tarkoituksena on ravistella ihmisenäkökulmaan jämähtäneitä aisteja. Käytännössä oman kehon kuvitellaan muuttuvan kasviksi – käsien oksiksi, jalkojen juuriksi ja niin edelleen (mt). Kasviajattelun tavoin myös tätä metodologiaa sovellettava harkiten, jottei kasveista tule tehneeksi liiallisen inhimillistäviä eli antropomorfistisia tulkintoja. Palaan tähän tarkemmin käsitteilyluvuissa.

Ympäristölle ja kasveille herkistymisen kytkeytyy myös artikkelin teoreettisiin lähtökohtiin: posthumanismiin, uusmaterialismiin ja fenomenologiaan. Posthumanismi ilmenee artikkeleissa ajattelutapana, joka kyseenalaistaa käsityksiä ihmisestä maailman keskkipisteenä ja muita lajeja arvokkaampana (ks. esim. Lummaa & Rojola 2014; Hyttinen & Lummaa 2020; Johansson 2021, 150; Wolfe 2010). Posthumanistisesti orientoituneet tutkijat ymmärtävät orgaanisen luonnon ja ihmisen luoman kulttuurin toisiinsa kytkeytyvinä, toisin sanoen *luontokulttuureina* (ks. esim. Haraway 2003; 2008; Latour 2004; Saarikangas 2023), sen sijaan että ne erotettaisiin kartesiolaisen perinteen mukaisesti toisistaan (Johansson 2021, 150–151). Näin

posthumanismi jakaa myös Myersin ehdottamaan liittolaisuuteen sisältyvän käsityksen eri elämänmuotojen yhteen kioutumisesta.

Uusmaterialistinen taiteentutkimus sekä fenomenologinen tutkimusasetus on toisinaan liitetty paitsi toisiinsa myös posthumanismiin (ks. esim. Lummaa & Rojola 2014, 22–23). Uusmaterialismi merkitsee lähestymistapaa, jossa näennäisen passiiviset ja pysähtyneet objektit, kuten kasvit ja muut luontokappalet, hahmotetaan eläväisinä ja jatkuvasti muotoutuvina toimijoina, jotka ovat aina vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa (ks. esim. Bennett 2010; Konturi & Tiainen 2024). Uudet käsitykset materiaalien ja materiaalisuuksien luonteesta kutsuvat herkistymään ympäröivälle maailmalle ja pohtimaan uudelleen ihmisen suhdetta siihen (Coole & Frost 2010, 5–6.)⁸ Fenomenologinen ote ilmenee artikkelissani erityisenä osallistuvana ja avoimena tutkimusasetteenä, jonka tarkoituksena on herkistyä erilaisille ilmiöille (erityisesti taideteoksille) ennakkoluulottomasti ja kuvailla niitä sellaisina kuin ne kussakin hetkessä koetaan.⁹ Vastaavaa lähestymistapaa on käytetty nykyaikaisen taiteentutkimuksessa (ks. esim. Johansson 2005; Niemelä 2019; Scacco 2023), jossa on tuotettu uutta tietoa taiteen kokemuksellisuudesta ja vaikeudesta.

Pyrkimys lähestyä kasveja perustuu ilmiöön ja käsitykseen siitä, että ihmisen suhde luontoon ja sen mukana kasveihin on etääntynyt viime vuosisatojen aikana – mikä puolestaan on kiihdyttänyt ilmastomuutoksen ja ympäristökriisien kehkeytymistä.¹⁰ Muun muassa kaupungistuminen, kulutus- ja yksilökeskeisen kulttuurin vahvistuminen sekä dualistinen ajattelu ovat heikentäneet näitä suhteita etenkin länsimaissa. Asioiden kehitys tähän suuntaan on huolettanut jo pitkään esimerkiksi luontosuhteen eheyttämisen puolesta puhuvia ekofeministejä (esim. Griffin 1992; Gaard 2015). Viime vuosikymmeninä muun muassa uusmaterialistiset ja posthumanistiset otteet ovat vahvistaneet tätä tendenssiä. 2000-luvun aikana on ollut havaittavissa yhä enemmän kiinnostusta ja tekoja tilanteen muuttamiseksi. Erityisesti kasveihin kohdistuvaa kiinnostusta eri tutkimusaloilla on luonnehdittu *kasvilliseksi käänteeksi* (*plant turn*; Myers 2015), jonka keskeisiin vaikuttajiin myös Myers kuuluu. Hänen kutsuaan liittoutua kasvien kanssa voidaan pitää kritiikkinä ajatukselle, että maailma olisi väistämättä etenemässä kohti traagista loppua vailla mahdollisuutta selviytymisestä (Myers 2017; Haraway 2016). Synkkyydelle antautumisen sijaan Myers esittää siirtymistä *plantroposeeniin*, ihmisten ja kasvien yhteistyön aikaan, jonka saavutta-

miseksi ihmisten on luotava uudenlaisia suhteita kasvien kanssa ja ehdoilla. Ajatuksena on, että elinkelpoisten tulevaisuuksien rakentaminen niin ihmisille kuin kasveille edellyttää lajienvälisiä yhteistyötä. Myös filosofit Luce Irigaray ja Michael Marder (2023, ks. erit. 580) sekä antropologi Anna Tsing (2015) ovat esittäneet kasvisuhteen eheyttämistä ja lajienvälisiä yhteistyötä avaimina selviytymiseen ilmasto- ja ympäristökriiseistä.

Tavoite lähentyä kasvimaailman kanssa ei rajoitu ainoastaan tutkimukseen, vaan ilmiö on samanaikaisesti havaittavissa myös arkielämässä esimerkiksi suositaan kasvattavissa viherkasvi- ja puutarhaharrastuksissa. Lisääntyvä tieto metsäkokemusten (ks. esim. Salonen, Korpela & Hyvönen 2023; Tyrväinen ym. 2014; Williams 2019) ja metsämikrobien (ks. esim. Metsämikrobi 2023) hyvinvointivaikutuksista näkyvät muun muassa kasvavina retkeilytrendeinä ja luonnonkosmetiikan innovaatioina. Huomiot luonnossa liikkumisen eduista etenkin psykologisessa mielessä ovat nousseet erityisen ajankohtaisiksi koronavuosien aikana, jolloin monet ulkoilijat ovat löytäneet tiensä takaisin luontoon ja metsiin (ks. esim. Salonen, Korpela & Hyvönen 2023; Hyttinen & Lummaa 2021). Myös tässä artikkelissa kuvatut kokemukset Paljasjalkapolusta sijoittuvat liikkumisra-

joitteiden ja kotitoimistotyöskentelyn välttämään pandemia-aikaan, jolloin luontopolulla liikkuminen herätti erityisiä vapauden tunteita. Jälkeenpäin ymmärrän ajankohdan olleen erityisen otollinen ympäristölle herkistymiseen ja luonnon herkkään aistimiseen.

Valon pilkahduksista luonnon suojeluun

Tutkijaryhmämme kulkiessa mäntyjen, sammalten ja mustikanvarpujen reunustamaa Paljasjalkapolkua syvemmälle metsään huomiomme siirtyi akateemisista pohdinnoista metsäiseen ympäristöön ja käsillä olevaan hetkeen: sateen jälkeisen metsän tuoksuihin, puiden havinaan ja maahan pudonneiden oksien napsahteluun jalkojen alla. Vaikka reitti ei ollut erityisen vaikeakulkuinen, vaati sillä eteneminen jatkuvaa ympäristön tarkkailua, aistimista ja suhteutumista: nousujen ja laskujen arviointia, liukkaiden pintojen ja maasta nousevien juurien hahmottamista sekä omien askelten soveltamista mutkittelevalle polulle. Näin ympäristölle ja sen tarkkailulle tuli huomattavasti herkistyneeksi.

Eräs valon pilkahdus metsän keskellä herätti mielenkiintoni ja kutsui tarkastelemaan itseään lähempää. Löysin itseni suuren, alumiiniin vuoratun männyn juurelta. Kiiltävä alumiinilevy oli taivu-

teltu ja kiedottu puun orgaanisten muotojen mukaisesti. Levy oli kasattu puun ylle kuin mittatilaushaarniska. Antti Laitisen teos *Haarniska*¹¹ on osa Paljasjalkapolun alkuperäistä näyttelyä ja oli siten seissyt paikallaan tuolloin jo lähes kahdeksan vuoden ajan.¹² Haarniskan sisällä kasvava puu, jonka johdattamana teos on saanut muotonsa, oli ollut paikallaan huomattavasti pidempään.

Laitinen tunnetaan erityisesti luontosuhdetta käsittelevistä teoksista, jotka muokkaavat maisemia, hetkellisesti tai pysyvästi. Monet hänen teoksistaan, *Haarniska* mukaan lukien, tuovat yhteen luontoa ja kulttuuria varsin konkreettisella tavalla: niissä ihmisen käden jälki kulttuurin symbolina yhdistyy orgaaniseen luontoon ja metsämaisemiin. Taiteilijalla on myös erityinen kyky nähdä jotain erityistä jopa kaikkein arkisimmissa talousmetsissä ja pajupusikoissa (ks. esim. Koutaniemi 2021; Turun kaupunki).

Mieleeni nousi ilmeinen kysymys siitä, oliko haarniskan tarkoitus olla suojakerros vai ennemmin puun elinolosuhteita rajoittava vankila. Jos Laitisen teosta tarkastelee tietoisena antroposeenista, ihmisen vaikutuksia planeetallamme kuvaavasta aikakaudesta, ja siihen liittyvästä, erityisesti länsimaita koskevasta luonnon hallintaan pyrkivästä luonto- ja kasvisuhteesta, on syytä pitää jälkim-

mäistä tulkintaa relevanttina. Näin metallisen kuoren sisään suljetun puun rajattu elintila olisi tarkkaan ihmisen määrittelemä. Toisaalta, jos teosta lähestytään tietoisena Myersin (2017) ehdottamasta plantroposeenista, ihmisten ja kasvien yhteistyötä kuvaavasta aikakaudesta, haarniskoiminen näyttäytyy päinvastaisena eleenä. Myersin kutsu liittoutua kasvimaailman kanssa entistä elinkelpoisempien tulevaisuuksien rakentamiseksi kytkeytyy huoleen planeetta Maan hyvinvoinnista ja muistuttaa siitä, että ihmisen on selviytyäkseen opittava toimimaan yhteistyössä muiden lajien

Kuva 1. Antti Laitinen, *Haarniska*, 2014. Sekatekniikka. Taiteilijan omistuksessa. Kuva: Jenni Vauhkonen.

kanssa – erityisesti happea ja ravintoa tarjoavien ja siten kaikkea elämää ylläpitävien kasvien kanssa (mt). Plantroposeenissa haarniskoiminen näyttäytyy *hoivana* – feministiteoreetikko Maria Puig de la Bellacasaa (2017, 161) mukaillen maailmaa ylläpitävänä toimintana, jonka tarkoituksena on mahdollistaa mahdollisimman hyvät olot kaikille planeettamme asukkaille – niin inhimillisille kuin ei-inhimillisille.

Antroposeenin ja plantroposeenin näkökulmista keskeisin mäntyä uhkaava vaara on ilmastonmuutos kaikkine seurannaisineen, mukaan lukien muuttuvat, epävakaituvat sääolosuhteet ja lajiston monimuotoisuuden heikkeneminen. Koska ilmastonmuutoksen kiihtyminen on suurelta osin (erityisesti länsimaisen) ihmisen aikaansaannosta, voi kysyä, suojeleeko haarniska puuta ilmastonmuutokselta – vai laajemmin ihmisen toiminnalta. Vaikka ihmiset ovat vaikuttaneet merkittävästi moniin ympäristöön kohdistuviin kriiseihin, kriisit ovat uhka myös ihmisille itselleen. Pohdittaessa ihmisen mahdollisuuksia liittoutua kasvien kanssa ilmastonmuutosta vastaan on hyvä pitää mielessä, että siinä missä ihmisen selviytyminen riippuu kasveista, kasvit eivät tarvitse ihmistä. Vaikka kasvit voivat hyötyä ihmisen niihin kohdistamasta suojelusta, suojeltavaa olisi lähtökohtaisesti

vähemmän ilman ihmisen vaikutuksia. Liittoutuminen olisi näin ajateltuna ihmiselle etuoikeus.

Myersin (2017) mukaan uusien ja entistä tasa-arvoisempien suhteiden tulisi muotoutua kasvien ehdoilla. Hänen ehdottamansa lähestymistapa, aistien kasvillistaminen, pyrkii avaamaan uusia, vähemmän ihmiskeskeisiä näkökulmia maailman hahmottamiseen. Ihminen voi esimerkiksi kuvitella raajojensa muuttuvan kasvien oksiksi ja juuriksi tai eläytyä kasvien auringosta ja vedestä ammentamaan elinvoimaan. (Mt.; ks. myös Myers 2014.) Haarniskaa katsolessa ajatukseni siirtyivät pian puun runkoon, joka muistutti monin tavoin ihmiskehoa – ja sen oksiin, jotka muistuttivat käsiä. Kasvillistumisen innoittamana tunnustelin, miltä haarniskan sisällä mahtaisi tuntua: sen täytyi olla jäykkä, tukala ja liikkeitä rajoittava. Saattoin kuvitella, miten haarniskan metalliosat kolisisivat toisiaan vasten yrittäessäni liikkua tai kasvaa sen sisällä. Arvelin asun keräävän sisäänsä paitsi lämpöä, myös kosteutta ja siten houkuttelevan luokseen eliöstöä, jota ei hakeutuisi puun luokse ilman haarniskaa. Puun asemaan eläytyminen ja sen olosuhteille herkistyminen herättivät empatiaa sitä kohtaan. Se tuskin nautti olostaan haarniskan sisällä. Vaikka nykytutkimuksen valossa kasvien tiedetään aistivan ja ha-

vainnoivan maailmaa ympärillään monin tavoin: muun muassa valon, kosketuksen ja kemiallisten viestien kautta, on kuitenkin epäselvää, miten kasvi koee ympäristöstä tekemänsä havainnot (Chamovitz 2012; Marder 2013). Kun siis kirjoitan kasvin nauttivan tai kärsivän olosuhteistaan, liikun tutkimuksellisesti harmaalla alueella. On pidettävä mielessä Michael Marderin (2013, 5–10) muistutus siitä, että kasvit ovat hyvin erilaisia olentoja kuin ihmiset, eikä niiden toimintaa siksi voida tulkita ihmiselämän raameissa.

Yritykset lähestyä kasveja ihmisenäkökulmasta johdattavat keskusteluun antropomorfismista eli inhimillisten ominaisuuksien liittämistä ei-ihmisiin. Haarniskan kohdalla tämä merkitsee esimerkiksi inhimillisten tuntemusten suhteuttamista puuhun. Antropomorfismi on tieteellisesti kiistelty käytäntö, jolla on myös puolustajansa ja kannattajansa. Etenkin luonnontieteissä antropomorfismin ymmärretään vääristävän todellisuutta ja siksi sitä halutaan välttää. Sen on esimerkiksi pelätty vievän huomion pois niistä erityisistä asioista, joihin kasvit pystyvät, mutta ihmiset eivät (Myers 2015).

Myös taidehistorioitsija Giovanni Aloï (2020b, 10) on esittänyt huolensa siitä, miten yritykset nähdä kasvit passiivisten objektien sijaan aktiivisina toi-

mijoina johtavat helposti niiden inhimillistämiseen, ikään kuin inhimillisyys olisi edellytys toimijuudelle. Toisaalta, kuten ympäristöestetiikkaan perehtynyt filosofi Jukka Mikkonen (2014, 102) huomauttaa, kertoo antropomorfismi vaaroistaan huolimatta usein vilpittömästi pyrkimyksestä ymmärtää muita lajeja, ja siten se voi parhaimmillaan lähentää ihmistä luonnon ja tässä tapauksessa erityisesti kasvien kanssa. Myös muiden muassa tieteenfilosofi Isabelle Stengers (2008) on nähnyt antropomorfismin kaltaisissa, kuvittelua hyödyntävissä lähestymistavoissa mahdollisuuksia viädä tutkimusta uusille urille. Eivätkö ennakkoluulottoman avoimet, kuvittelulle tilaa jättävät tulkinnat havainnoista ole juuri niitä, joihin fenomenologinen tutkimusasennekin kannustaa? Tässä mielessä harkiten toteutettu ja oman käsityskyvyn rajallisuuden tiedostava antropomorfismi voi mahdollisesti avata jonkinlaista dialogia ihmisten ja kasvien välille tai vähintään herättää mielenkiinnon kasvien ontologiaa kohtaan.

Antropomorfismin ongelmallisuudesta kirjoittaessa on syytä pohtia, onko ihmisen ylipäätään mahdollista päästä irti inhimillistävästä katseestaan, sillä kuten ympäristöestetiikan ja kirjallisuuden tutkija Virpi Kaukio (2013, 18) huomauttaa, ottaa ihminen kohtaamansa luonnon aina osaksi inhimillistä maail-

maansa, jolloin se tulee jossain määrin inhimillisen kielen ja havaintojen humanisoimaksi (ks. myös Haapala 2000, 77–78; Lahtinen & Lehtimäki 2008, 19). Vaikka varoitukset inhimillisten ominaisuuksien peilaamisesta ja omien tunteiden projisoinnista ovat aiheellisia, voidaan kysyä, voiko kommunikaatiota ylipäätään olla ilman niitä. Ne ovat osa ihmistenkin välistä kommunikaatiota ja suhteiden luomista. Siitä huolimatta, että ihmiset muistuttavat toisiaan huomattavasti enemmän kuin kasveja, on ihmistenkin välillä aina eroavaisuuksia: eleiden ja sanojen monitulkintaisuutta sekä toisistaan eroavia kokemuksia, joiden vuoksi väärinymmärryksen mahdollisuus on aina olemassa. Riski ei kuitenkaan saa toimia esteenä sille, että yrittäsimme ymmärtää toisiamme ja sama pätee nähdäkseni muodostaessamme suhteita kasveihin.

Tutkiessani metsän keskeltä kohoavaa, haarniskaan puettua ja oksiaan kurottelevaa mäntyä mielikuvitukseni heräsi ja aloin väistämättä hahmottelemaan tulkintoja, joissa puu sai osakseen inhimillisiä ominaisuuksia. Synnä olivat kenties ihmiskeskeiset käsitykseni haarniskoista ja siitä, millaisten kehojen yllä olin tottunut sellaisia näkemään. Ajatuksissani haarniska asettui ensisijaisesti ihmiskehon suojaksi tai kenties jonkin eläimen, kuten sotaratsun, ylle, mut-

ta haarniskoidun kasvin näkeminen oli uutta. Yllättävä yhdistelmä vetosi mielikuvitukseen ja herkisti katsomaan edessäni kohoavaa puuta uudella tavalla. Näin avattuna Laitisen *Haarniska* voi johdattaa ajatukset kauas itsestään: esimerkiksi keskiaikaan ja haarniskoituihin viikinkeihin, joita on aikanaan liikkunut alueella. Korppoon saari sijoittuu Pyhän Olavin (aikanaan viikinkiretkille osallistuneen ja myöhemmin Norjaa hallinneen historiallisen henkilön [995–1030]) mukaan nimetyn merireitin varrelle.

Mielikuvitukseen vetoava, taisteluun valmistautuva tai muusta syystä haarniskoitu puu kytkeytyy myös fantasiakirjailija J.R.R. Tolkienin (2007 [1954]) luomiin *entteihin*, joita esiintyy *Taru sormusten herrasta* -trilogian toisessa osassa. Kyseessä on kuvitteellinen puupaimenten kansa, jonka edustajat muistuttavat ulkoisesti puita ja joiden tarkoituksena on suojella metsässä kasvavia puita niihin kohdistuvilta uhilta. Entit näyttäytyvät Tolkienin kirjassa rauhanomaisina olentoina, joista kuoriutuu liikkuvia ja puhuvia satureita vaaran uhatessa metsää. Myös Marder (2023, 503–507) on nostanut entit esiin kirjoittaessaan puhuvista puista. Tällaiset inhimillisin ominaisuuksin varustetut puut kuuluvat hänen mukaansa jungilaisiin, kollektiivisen tiedostamatto-

man arkkityyppeihin, joita esiintyy monissa kulttuureissa ja kirjallisuudessa aina Dante Alighierin *Helvetistä* (1300-luku) Tolkienin fantasiaromaaneihin (mt. 503–504).

Marder (2023) pohtii muun muassa sen ongelmallisuutta, miten ihmisäänen antaminen puulle merkitsee samalla sen oman äänen sivuuttamista. Hän pitää eettisesti virittäytyneimpänä juuri *Haarniskan* kaltaisia puita, jotka eivät yhdistä puiden puhetta ääntelyyn vaan kutsuvat herkistymään kasvien omalle, äänetömälle kielelle ja etsimään viestejä niiden olemuksesta (mt., 504–505). Vaikka puun muotoihin sovitettu *Haarniska* pitää sisällään inhimilliseen elämään ja kieleen viittaavia merkityksiä, johdattaa se lopulta kiinnittämään huomiota kasviin itsensä sen omalla kasvupaikalla pakottamatta inhimillistä semiotiikkaa osaksi sen omaa kieltä. Marderin mukaan tällaiset (myös äänettömästi) puhuvat puut voivat toimia kanavina uudenlaiseen kasvisuhteeseen: sellaiseen, jossa kasveja ei enää hahmoteta hiljaisina, objektiivisina alustoina ihmisten antamille merkityksille vaan ei-inhimillisinä subjekteina omassa arvossaan. Hän jatkaa kirjoittamalla, että ihmisten tulisi herkistyä kuuntelemaan äänetöntä, jos haluamme olla kosketuksissa tulevaisuuden ja kasvien oman kielen kanssa. (Mt., 506–507.)

Nykyisen huipputeknologisen osamisen rinnalla niiteillä kokoon kasattu *Haarniska* huokuu tee se itse -estetiikkaa ja tekemisen (*craft*) henkeä. Ikään kuin tehtävä potentiaalisen kasviliittolaisen suojelelta olisi otettu sydämen asiaksi ja luonnon kohtaamiin haasteisiin olisi lähdetty hakemaan ratkaisuja kotikonstein: käsin tehden, suojelelta ja jopa hoivaten. Vaikka puun ympärille kasattu haarniska jää käytännössä vajavaiseksi eleeksi männyn pelastamisessa, siitä huokuu halua tarttua tehtävään ja keksiä uusia keinoja luontoon kohdistuvan paineen helpottamiseksi. Toimettomuus ja synkät tulevaisuuden ennusteet aiheuttavat eri puolilla maailmaa ilmastoahdistusta (ks. esim. Pihkala 2017; 2020). Greta Thunbergin kaltaiset ilmastoaktivistit tuovat julkisuudessa esiin monien jakamaa turhautumista siitä, ettei päättäjien tasolla lähdetä tekemään riittäviä muutoksia ilmastomuutoksen hillitsemiseksi. Puun haarniskoimisen voi tulkita tämän turhautumisen tuloksena – tarpeena tehdä edes *jotakin* asian eteen. Sen voi tulkita yrityksenä auttaa parempien keinojen puutteessa. *Haarniskan* voi toisaalta nähdä tieteelle tai kanssaihmisille osoitettuna haasteena kehittää toimivampia ratkaisuja ilmastomuutoksen hillitsemiseksi.

Kokemukseni *Haarniskan* ensihävinnosta kohtaamisen herättämiin poh-

dintoihin kertovat teoksen toiminnasta *esteettisen aktivismin* piirissä. Kyseessä on Katve-Kaisa Kontturin ja Milla Tiainen (2024) uusmaterialistisen taiteentutkimuksen alalla kehittämä käsite, joka viittaa taiteen materiaalien ja materiaalisuuksien tapoihin vaikuttaa affektiivisesti: herättäen aistillisia kokemuksia sekä samalla erilaisia tuntemisen ja ajattelun prosesseja. Juuri *Haarniskassa* käytetty materiaali, auringon valoa heijasteleva alumiini kiinnitti huomioni teokseen. Se houkutteli tarkastelemaan itseään ja myös muita teoksen materiaalisuuksia, kuten haarniskan sisällä elävää ja kasvavaa puuta, lähemmin sekä samalla osallistumaan keskusteluun ihmisen kasvi- ja luontosuhteesta. Vaikka taiteen vaikuttavia materiaalisuuksia voidaan tietoisesti valjastaa aktiivisten ja/tai aktivististen väliintulojen työkaluksi, korostavat Kontturi ja Tiainen (mt.), ettei esteettiseen aktivismiin aina liity ennalta määrättyä selvärajaista tehtävää tai viestiä. Käsite viittaa ennemminkin teoksiin, jotka kutsuvat yleisön osallistumaan johonkin poliittiseen keskusteluun ottamatta kuitenkaan kantaa siihen, mitä kokijan tulisi siitä lopulta ajatella. Näin esteettinen aktivismi eroaa luonteeltaan monista aktivismin muodoista siinä, että suoran poliittisen sanoman sijaan se luottaa hienovaraiseen retoriikkaan ja taiteen potenti-

aaliin saada aikaan muutosta subjektiivisissa ja sosiaalisissa todellisuuksissa. (Mt.) Suorien poliittisten kannanottojen sijaan *Haarniska* teki luonnon hätätilaa ihmiselle näkyväksi ja herätti kysymyksiä mäntyä koskevista uhista sekä ihmisen roolista niiden aiheuttajana. Lisäksi se kutsui pohtimaan luonnon suojelun ja lajienvälisen liittolaisuuden mahdollisuuksia. Oman tulkintani mukaan toivoa liittolaisuudesta on, kunhan ihminen on valmis luopumaan omasta ensisijaisuudestaan ja lähestymään kasveja entistä tasa-arvoisemmin sekä niiden ehdoilla.

Korjaavia punaisia lankoja

Polulla edelleen kulkiessa huomioni kiinnittyi pian punaiseen villalankaan, jonka tulkitsin ympäristöön kuulumatomaksi ja siten vihjeeksi seuraavasta taideteoksesta. Lanka oli vaihtelevan sään kuluttamaa ja väriltään haalistunutta, joten sen huomaaminen vaati ympäristöherkkyyttä – toisin sanoen sellaista herkin aistimisen tilaa, johon olin virittäytynyt metsässä kulkemamme matkan aikana. Tässä vaiheessa olimme kulkeneet Palasjalkapolulla jo jonkin aikaa ja kohdanneet useita luonnon ehdoilla muotoutuneita ja siihen sulautuvia teoksia, kuten suuren laivamatkustajakortin haarautuvan puunrungon raossa (Vesa-

Pekka Rannikon *Grace*, 2019), kallion rinnettä alaspäin vyöryvän luonnonmateriaalivirran (Kimmo Ylösen *Materiaalivirta*, 2021) sekä suuren kivenlohkareen, jonka pinnasta osa oli hiottu siileksi (AJ Meadowsin *The Young*, 2019). Teoksia tarkastellessani olin herkistynyt tulkitsemaan pienenkin havainnon jostain epätavallisesta vihjeeksi metsään sulautuvasta taideteoksesta. Joidenkin teosten äärelle oli pysähdyttävä miettimään, oliko kyseessä luonnon

Kuva 2. Yksityiskohta Hannah Streefkerkin teoksesta *Paikatut Puut*, 2018. Sekatekniikka, taiteilijan omistuksessa. Kuva: Jenni Vauhkonen.

omaa taidetta, vai oliko ihmisellä osuutta sen muotoutumisessa. Tässä tapauksessa kyse oli hollantilaissyntyisen taiteilija Hannah Streefkerkin teoksesta *Paikatut puut* (*Mended Trees*, 2018), joka levittäytyi metsään pienelle alueelle ja useampaan puuhun, joista osa oli polun tuntumassa, mutta osan havaitseminen vaati siltä poikkeamista.¹³ Streefkerk on tekstiilitaiteilija, jonka installaatiot nostavat esiin luonnossa ilmeneviä mutta helposti huomaamatta jääviä prosesseja – joko juhlien niitä tai kommentoiden ilmastomuutoksen roolia niissä (Sinnbeck 2023). *Paikatut puut* on hyvä esimerkki luonnonprosesseja esiin nostavasta teoksesta, joka itsessään saattoi jäädä kiireiseltä kulkijalta huomaamatta.

Samaan tapaan kuin kohdatessani *Haarniska*-teoksen metallin välähdyksenä puiden joukossa, nyt havaitsemani punainen villalanka – selvä ihmiskulttuurin jälki keskellä luontoa – herätti mielenkiintoni ja kutsui tutkimaan itseään tarkemmin. Lähestyessäni ensimmäistä *Paikattua puuta* huomasin sen paksuun kaarnakerrokseen muodostuneen aukon, joka kertoi vuosikymmenten takaisesta vahingosta: kenties hirven sarven kolhaisusta tai muusta osumasta. Näytti siltä kuin puun paksusta kaarnasta olisi viilletty irti palanen, jonka alta paljastui puun syvempiä kerroksia. Sitemmin puu oli kasvat-

tanut kaarnaansa peittämään vahinkoa, josta kuitenkin jäi näkyviin selvä jälki – kuin iholle muodostunut arpi. Arpimainen aukko oli ommeltu umpeen käyttäen punaista lankaa tavalla, joka muistutti toisaalta villasukan parsimista, toisaalta haavan paikkailua. Ilman tätä lankaa puun vaurio olisi jäänyt minulta huomaamatta. Pian kävi ilmi, että *Paikattu-ja puuta* oli metsissä useita. Niiden etsimisestä tuli kuin leikki, jonka myötä ympäristön aistimiselle tuli entistä herkistyneemmäksi. Kävi myös ilmi, että jokainen *Paikattu puu* oli korjattu juuri sen yksilöllisten muotojen mukaisesti ja siihen sopivin ompelein.¹⁴

Ensimmäisen *Paikatun puun* äärelle päästyäni silitin kevyesti sen rosoista kaarna paikatun alueen ympäriltä. Ajatus puun vahingoittumisesta ja vaurion hiljalleen umpeen kuomisesta herkistivät lähestymään sitä myötätunnolla ja hoivaavalla kosketuksella. Samalla rosoinen kaarna sekä sen alta paljastuva, siileämpi puukerros vetosivat tuntoaistiin ja kutsuivat tunnustelemaan puun erilaisia pintoja. Punainen villalanka tuntui sopivalta materiaalilta puun vahingoittuneen osan paikkaamiseen: mielsin sen pehmeäksi, lämpimäksi ja ystävälliseksi materiaaliksi etenkin verrattuna kovaan ja kiiltävään metallihaarniskaan. *Haarniskan* tavoin tunsin tämänkin puun äärellä jonkinlaista tarvet-

ta hoivata sitä, vaikka tiesin, etteivät puut todennäköisesti kärsineet vauriostaan samaan tapaan kuin ihminen loukkaantuessaan (Chamovitz 2012). Muistelin *Haarniskan* äärellä heränneitä ajatuksia ihmisen vastuusta luonnolle aiheuttamistaan vahingoista ja siten myös velvollisuudesta suojella ja hoivata sitä. Vaikka vauriot puiden rungoissa eivät välttämättä olleet ihmisen aiheuttamia tai haitanneet puiden hyvinvointia perustavalla tavalla, johdattivat ne ajatukseni niihin luontoon liittyviin ongelmiin, joista ihminen on vastuussa. Erityisesti ihmisen toiminnallaan kiihdyttämän ilmastonmuutoksen seuraukset näkyvät luonnossa hitaasti ja inhimillisen havaintokyvyn ulottumattomissa. Tieto luonnon hätätilasta välittyy useimmiten tilastojen, grafiikkojen ja lukujen kautta, jolloin tieto jää helposti etäiseksi ja abstraktiksi sekä omasta kokemusmaailmasta irralliseksi. *Paikatut puut* kuitenkin osoittivat kasvien haavoittuvaisuuden ihmiselle havaittavassa, ymmärrettävässä ja eläydyttävässä muodossa. Näin teos herättää pohtimaan luonnon hätätilaa sekä mahdollisuuksia hoivata ja paikkailla siihen syntyneitä vaurioita.

Puig de la Bellacasa (2017, 219) on kirjoittanut lajienvälisestä hoivasta, joka on hänen mukaansa aina vastavuoroista. Käsite on noussut viime vuosina keskeiseksi ekologisesti ja sosiaalisesti val-

veutuneessa taiteellisessa tutkimuksessa sekä taiteentutkimuksessa. Sen avulla on hahmoteltu vaihtoehtoisia ja entistä tasa-arvoisempia tulevaisuuksia (ks. esim. Godin, Kallio-Tavin & Qureshi 2021; Millner & Coombs 2021; Vepsä 2021). Jos vastavuoroista hoivaa sovelletaan kasvitaitteeseen, merkitsisi se erityisesti ihmisten – niin taiteen tekijöiden kuin kokijoidenkin – ja kasvien keskinäistä, molemminpuolista hoivaa. Kasvit ovat hoitaneet osansa tässä suhteessa hoivaamalla ihmistä muun muassa tarjoamalla happea, ravintoa sekä kasvilääketieteen hoivaavia ainesosia – kun taas ihmisen puoli vastavuoroisuudesta on pitkälti jäänyt täyttämättä. *Paikatut puut* voi tulkita yritykseksi toteuttaa ihmisen osaa tästä vastavuoroisesta hoivasta – vaikka on kyseenalaista, onko kaarnaan upotetusta langasta puille enemmän hyötyä vai haittaa. Korjaavana eleenä se kuitenkin johdattaa ajatukset puiden hoivaamiseen ja huolenpitoon. *Haarniskan* tavoin tässäkin on kyse taiteilijan mahdollisuuksista herkistää katsojia materiaalisuuksien avulla, kutsua katsomaan maailmaa toisin ja esittää kiinnostavia kysymyksiä esteettisen aktivismin keinoin.

Paikattujen puiden tapauksessa ympäristöstään haalistuneenakin erottuva punainen villalanka toimi houkuttimena, joka kutsui lähemmäs, katsomaan

tarkemmin ja jopa koskettamaan lankaa sekä sitä ympäröivää puunkuorta. Lanka teki näkyväksi puun yksilöllisyyden, haavoittuvaisuuden ja toisaalta sinnikkyuden, jotka olisivat muuten jääneet huomioitta. Näin teoksen materiaalit ja materiaalisuudet, pienet eleet ja muutokset ympäristössä johdattivat huomattavasti itseään suurempien keskustelujen äärelle. Tämä kertoo taideteoksen esteettispoliittisesta ja muutosvoimaisesta potentiaalista, josta Kontturi ja Tiainen (2024) kirjoittavat esteettisen aktivismin yhteydessä. Kuten tälle hienovaraiselle aktivismin muodolle on tavallista, jää teoksen herättämien keskustelujen lopputulos avoimeksi. Kyse on enemmänkin kutsusta osallistua keskusteluun. *Paikattujen puiden* aisteihin vetoavat materiaalisuudet tuovat esittämäänsä kysymyksiä esiin tavoilla, jotka kokija voi aistia ja tuntea.

Paikattujen puiden karkeissa, tikkauksia jälkeä muistuttavissa ompeleissa on samaa tyyliä kuin esteetiikkaa ja tekemisen henkeä kuin *Haarniskassa*. Lisäksi metallitoista poikkeava langan ja ompeleiden käyttö viittaa *craftivismiin*, maailmanlaajuiseen käsitöiden tekemistä (*craft*) ja aktivismia yhdistävään, yleistä hyvää levittävään liikkeeseen (Greer 2014). Mutta siinä missä *Haarniska* suojelee meneillään olevalta tai tulevalta taistelulta, korjattiin *Paikattujen*

puiden tapauksessa jo tapahtuneita vahinkoja. Näin ollen *Haarniskaan* kohdistetun hoivan voi tulkita suojeluna, kun taas *Paikattuihin puihin* kohdistuva hoiva on tulkittavissa ennemmin *korjaamisena* (*mending*). Korjaaminen ja tekeminen ovat kulttuurisia käytäntöjä, joiden merkityksiä on pohdittu hiljattain akateemisen tutkimuksen piirissä. Vaikka näiden toimintojen taustamotiiveina on historiassa – ja usein myös nykypäivässä – tunnistettu muun muassa materiaalista puutosta ja vähävaraisuutta (ks. esim. König 2013), ovat nämä saaneet rinnalleen myös uusia motiiveja. Esimerkiksi muotiin perehtynyt historioitsija ja psykologi Anna König (2013, ks. erit. 569, 584) on kirjoittanut korjaamisesta edullisen, massatuotetun pikamuodin myötä unohtuneena mutta nykykulttuurissa uudelleen nousevana aktiviteettina, joka on usein ympäristöhuolien ja kestävämmän kulutuksen motivoimaa.¹⁵ Hänen tekstistään välittyy useiden tutkijoiden esittämä ajatus korjaamisesta poliittisena tekona (König 2013; ks. myös esim. DeSilvey, Ryan & Bond 2018; Manning 2020). Puihin kohdistuessaan tällainen aktivismi voi johdattaa tulkintoja niin kutsuttujen puunhalaajien suuntaan, joilla arkikielessä viitataan luonnonsuojelijoihin. Ajatus on sinänsä sopiva, sillä artikkelissa on käsitelty laajasti juuri luonnon suojeluun, hoivaamiseen ja

korjaamiseen kytkeytyviä kysymyksiä. König (2013, 571) on tarkastellut korjaamisen esiintyvyyttä kirjallisuudessa ja taiteessa sekä liittänyt sen tiettyyn 1800-luvun naisihanteeseen: tuotteliaaseen kotitalousnaiseen, joka esitetään usein kumartuneena käsitöiden ja korjausprojektien ääreen (mt., 571). Näin ollen *Paikattujen puiden* voisi ajatella edustavan jonkinlaista modernia, vielä kehitteillä olevaa ideaalia: ilmastotietoista ihmistä, joka on kääntynyt luonnon ja kasvien puoleen hoivatukseen niitä.

Königin (2013) kirjoituksissa kiehtoo erityisesti ajatus siitä, miten *Paikatuissa puissakin* nähty korjaaminen voidaan ymmärtää muutosvoimaisena kanssakäymisenä materiaalsen maailman kanssa. Se on toimintaa, joka luo dialogia erilaisten maailmojen välille ja jonka myötä korjaajan ja korjattavan suhde muuttuu passiivisesta aktiiviseksi. (Mt., ks. erit. 577, 584.) Kirjallisuustieteilijä Megan Sweeney (2023, 184) on kirjoittanut korjaamisesta¹⁶ emotionaalista läheisyyttä ja itsetutkiskelua vaativana toimintana, jonka yhteydessä pyritään ymmärtämään ja prosessoimaan sitä, mikä on mennyt hajalle. Sweeneyn ja Königin pohdinnat muistuttavat sosiologi David Gauntlettin (2011, 2) lausahduksesta ”tekeminen yhdistää” (*“making is connecting”*), joka on ajatuksena keskeinen myös *craftivismille* (Greer 2014) –

ja joka tukee tulkintaa tekemisestä ja korjaamisesta yhdistävänä toimintana. Vaikka korjaamista teoretisoidessa viitataan usein tekstiileihin ja muihin kulu-tushyödykkeisiin sekä niiden käyttöiän pidentämiseen, voidaan ajatusta soveltaa myös elävään luontoon. Kun kasveihin syntyneitä vahinkoja lähdetään korjaamaan, voidaan samalla aktivoida olemassa olevia kasvisuhteita ja samalla muodostaa uudenlaisia suhteita – kenties jopa liittolaisuuksia. Näin Streefkerkin teos rohkaisee lähestymään kasveja uudesta näkökulmasta ja korjaamaan haavoittuneita suhteita niihin.

Korjaamiseen ryhtyminen edellyttää korjattavien kohteiden – tässä tapauksessa kasvien – arvostusta, jotta niiden ylläpitoon voidaan kohdistaa aikaa ja resursseja. Korjaajan on välitettävä korjattavasta kohteesta pyrkiäkseen säilyttämään sen poisheittämisen tai hävittämisen sijaan. Lisäksi korjaaminen edellyttää taitoa tehdä tarvittavia korjauksia. (König 2013, 577.) Kenties näistä syistä riittäviin toimiin kasvisuhteen korjaamiseksi kapitalistisissa yhteiskunnissa ei ole ryhdytty. *Paikatuista puista* nouseva korjaamisen käsite viittaa kuitenkin siihen, ettei yhteyksiä kasvimaailmaan ole vielä menetetty. Tämä korostuu siinä, että *Paikatut puut* ovat elossa: kasvavien puiden paikkailu antaa toivoa selviytymisestä, joka voidaan saavuttaa liittou-

tumalla. Teoksen tulkinta olisi varmasti ollut varsin toisenlainen ja jopa lan-nistava, jos *Paikatut puut* olisivat olleet kaatuneita, lahonneita ja elottomia. Tällöin korjausyritykset olisi tehty liian myöhään eivätkä ne olisi tuottaneet tulosta. Näin ollen *Paikatut puut* johdattelevat toiveikkaan ja tulevaisuuteen katsovan kasvisuhteen äärelle.

Lopuksi

Lähestyin Antti Laitisen *Haarniskaa* ja Hannah Streefkerkin *Paikattuja puita* ympäristölle ja kasveille herkistyen, taiteen materiaalisuuksista vaikuttuen sekä ihmiskeskeisestä ajattelusta irtaantuen. Kasvitaiteen kohtaamisista muodostui aistimellisia, affektiivisia ja kehollisia kokemuksia, joissa inhimillisen ja kasvillisen elämän yhteen kietoutuminen nousi huomion keskiöön. Kohtaamisissa päästiin lajienvälisen dialogin – ja jopa liittolaisuuden äärelle.

Kasvimaailmalle herkistyminen ja kasvien näkökulman lähestyminen vaativat aina eläytymistä, empatiaa ja jopa kuvittelua, koska ihmisinä emme voi koskaan täysin tietää, millaista on olla kasvi. Näin ollen lähentymisyrityksissäni uskaltauduin liikkumaan jopa antropomorfismin tuntumassa – käyttäen sitä ajattelua avaavana työkaluna. Ehdotan, että hallitusti toteutettuna nämä

menetelmät laajentavat uusmaterialistisia ja posthumanistisia perspektiivejä sekä avaavat uusia mahdollisuuksia liittolaisuudelle.

Teoksille herkistyminen johdattiin herkistymään myös niiden esteettiselle aktivismille: ensimmäiset aistimukset teoksista – valon välähdys mäntyjen keskellä sekä punaisen langan erottuminen puun rungosta – toimivat esteettis-aktivistisina houkuttimina tutustua teoksiin lähemmin ja osallistua niiden herättämiin keskusteluihin kasvisuhteen tilasta. Kohtaamiset teosten kanssa nostivat esiin huolia ilmaston ja kasvien tilasta tavoilla, jotka olivat aistittavissa ja tunnettavissa. Ne herättivät poh-timaan ihmisten mahdollisuuksia suojella, korjata ja jopa hoivata luontoa – sekä muodostaa näin liittolaisuuksia kasvimaailman kanssa elinkelpoisempien tulevaisuuksien rakentamiseksi molemmille. Näiden teemojen esille nostaminen myös taiteentutkimuksen keinoin on tärkeää ajassa, jossa luonnon laiminlyönti on johtanut globaaleihin sekä yhä kiihtyviin ympäristö- ja ilmastokriiseihin.

Liittolaisuuden tarpeellisuus ja kii-reellisyys välittyivät kummastakin teoksesta, kuten myös usko siihen, ettei sen saavuttaminen ole vielä liian myöhäistä. Paljasjalkapolku teoksineen ehdottaa siten etäännyneen kasvisuhteen tilalle

tulevaisuuteen katsovaa liittolaisuutta, jossa ihmisten ja kasvien sekä muiden elämänmuotojen yhteinen maailma on pelastettavissa. Toivon tämän artikkelin avaavan tutkijoille tulkintareittejä tarkastelemaan kasveja toisin: ihmisen käyttöön luodun resurssin sijaan kansaeläjinä sekä mahdollisina liittolaisina.

VIITTEET

1. Yleinen reitti Turusta Korppoosen kulkee saaristotietä pitkin ja sisältää lauttamatkat Paraisilta Nauvoon sekä Nauvosta edelleen Korppooseen. Nykyisin Paraisien kaupunkiin kuuluva Korppoo koostuu noin 2 000 saaresta ja luodosta. Tekstiä viittaa Korppoon pääsaareen, Kyrklandettiin.
2. Esimerkkejä viimeaikaisista aiheeseen liittyvistä näyttelyistä ovat Kiasman *Yhteiselo* (25.4.2019–1.3.2020) ja *Kompassissa Pohjoinen* (7.10.2022–2.4.2023) -näyttelyt sekä Turun Taidemuseon kokoelmanäyttely *Handle with care* (28.3.2023–10.11.2024).
3. Suomessa on myös muita suosittuja taidetta ja luonnossa liikkumista yhdistäviä ulkoilureittejä, kuten Savitaipaleen taidepolku Raitala (Savitaipale 2023), Imatran Jäppilänniemen taidetie (Pursiainen 2020) ja Hyvinkään Palas-taidepolku (Lagström 2022). Metsän erityisyydestä taiteen kokemisen paikkana Suomessa kertovat lukuisat omistettut paikat, kuten Suomussalmen Soiva metsä (Suomussalmi 2023), Orankin taidemetsä (Oranki Art 2023) sekä lukuisat yksittäiset metsän kanssa toteutetut teokset, kuten taidekollektiivi Fern Orchestran *Metsänpeitto* (2021) ja Anna Ķirsens säveltämä *Puuoppera* (2019).
4. Kasvitaide on taiteilija ja maantieteilijä Eira Ainalinpään (2019) suomenkielisessä tutkimuksessa lanseeraama käsite, jonka hän jakaa edelleen *elävään* ja *etäiseen* kasvi-taiteeseen sen mukaan, miten eläviäisiä tai miten suurella roolilla kasvit hänen omista teoksissaan ovat. Kansainvälisen tutkimuksen piirissä kasvien ja taiteen yhdistelmistä on kirjoitettu laajalti myös tätä ennen (esim. Popa 2015; Aloi 2018; Gibson 2018). Oma käsitykseni kasvitaiteesta on lähempänä Ainalinpään luokittelemaa elävää kasvitaidet-

ta, koska pidän sen erityisenä piirteenä juuri kasvien aktiivista toimijuutta osana teoksen muotoutumista ja vastaanottoa.

5. Kasvien roolin muutos taiteessa on kytköksissä niin kutsuttuun *kasvilliseen käänteeseen* (*plant turn, vegetal turn*), joka merkitsee 2000-luvun aikana kasvanutta kiinnostusta kasveja ja niiden toimintaa kohtaan erityisesti humanistisilla ja sosiaalitieteen aloilla (ks. esim. Myers 2015; Szczygielska & Cielemecka 2019).
6. Puiden kanssa tehdyn taiteen yhteydessä on nostettava esiin erityisesti Annette Arlander, jonka tekemä taide sekä taiteellinen tutkimus ovat jo pitkään keskittyneet nimenomaan puihin (ks. esim. Arlander 2022; 2023).
7. Vierailin Paljasjalkapolulla osana monitieteistä ja -taiteista Aboagora-tutkijareittiä. Kyseessä on vuosittainen Turun yliopiston, Åbo Akademin, Turun taideakatemian ja Donner-instituutin yhteistyössä järjestämä hanke, joka tuo yhteen eri alojen tutkijoita, taiteentekijöitä ja yleisöjä. Oppainamme Paljasjalkapolulla toimivat taiteilijat Renja Leino ja Sanda Nyberg, joiden teoksia saattoi myös kohdata polulla (Leinon *Greenery on Loan*, 2012–2021 ja Nybergin *Utile Inutilia*, 2021–jatkuva prosessi).
8. Uusmaterialismin tausta on moninainen; niestään huolimatta se ei viittaa kokonaisuudessaan uuteen ajattelun suuntaukseen vaan on vahvasti kytköksissä juuriinsa: muun muassa materialistisiin, feministisiin ja kulttuurintutkimuksellisiin teorioihin sekä niiden käsitteenmäärittelyihin koskien esimerkiksi kehoja, materiaalisuuksia, suhteutumista ja prosesseja (Tiainen, Kontturi & Hongisto 2015).
9. Tarkemmin fenomenologian taustoista ks. esim. Merleau-Ponty 2012, lxxiv–lxxviii; Heinämaa 2000.
10. 1700-luvun loppupuoliskoa on esitetty yhtenä merkittävänä ajankohtana ihmisen ja luonnon eriytymiselle muun muassa valistuksen vaikutusten, kantilaisen filosofian ja höyrykoneen keksimisen vuoksi (Davis & Turpin 2015, 5).
11. Korppoon *Haarniska* on ainutlaatuinen teos, jonka muoto on suunniteltu yksilöllisen puun mukaiseksi. Laitinen on toteuttanut variaatioita *Haarniskasta* paikallisten puiden ympärille esimerkiksi Kiinan Wuzhenissa (2016), Ranskan Chaumont Sur Loiressa (2015) ja Norjan Oslossa (2019). Suomessa *Haarniskoja* on ollut esillä Korppoon lisäksi Turussa (2015) ja Helsingissä (2016), joista

jälkimmäinen poikkesi muista ollessaan tyhjä, tukirakentein tuettu haarniska. Kyseessä oli aiemmin turkulaisen puun ympärille rakennettu suoja, joka siirrettiin Helsinkiin ilman sen sisällä kasvanutta puuta. Näin se oli kuin turkulaisen puun haamu, tyhjä kuori toisaalla olevasta olennosta.

12. Laitisen teos oli suunniteltu väliaikaiseksi, ja se purettiin syksyllä 2022. Näin teokseen osallistunut mänty voi jatkaa elämäänsä metsässä ilman haarniskaa.
13. Syksyllä 2023 *Paikatut puut* ovat yhä metsässä, mutta purkuprosessi on suunnitella lankojen kulumisen vuoksi. Osa teoksen äärelle ohjaavista kylteistä on kuitenkin jo poistettu metsästä.
14. Teoksen yksityiskohta (kuva 2) muistuttaa muodoltaan vulvaa. Näin ollen yhden tulkintalinjan voisi muodostaa naiselliseksi sukupuolitettujen käsityön ja luonnon suhde (ks. esim. Parker & Pollock 1981).
15. König (2013, 574, 584) korostaa, että korjauskulttuurin nousua nykyelämässä selittävät ilmastohuolien ohella olemassa myös henkilökohtaiset, sosiaaliset tai taloudelliset motivaatiot, kuten käsityöharrastus.
16. Viittaa korjaamisella Sweeneyn (2023, 184) käyttämään englanninkieliseen käsitteeseen *mending*, jonka hän erottaa toisesta korjaamisesta tarkoittavasta käsitteestä *fixing*. Hänen mukaansa *fixing* voi tapahtua emotionaalisesti etäisesti, mutta *mending* vaatii emotionaalista läheisyyttä ja korjaajan itsetutkiskelua (mt.).

LÄHTEET

- Ainalinpää, Eira (2019) *Kasvitaiteen ekologiset ulottuvuudet: Elämänsidonmaisista vuorovaikutustarkasteluista kestävyystavoitteiseen taidetointaan*. Väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Aloi, Giovanni (2018) *Botanical Speculations: Plants in Contemporary Art*. Newcastle upon Tyne, England: Cambridge Scholars Publishing.
- Aloi, Giovanni (2020a) Rashid Johnson: Plants, Presence, and Care. *Esse* 99, 40–47.
- Aloi, Giovanni (2020b) Editorial. *Antennae Journal of Nature in Visual Culture* 59, 10–11.
- Arlander, Annette (2022) *Performing and Thinking with Trees*. Helsinki: Academy of Fine Arts, University of the Arts Helsinki.
- Arlander, Annette (2023) Letters to a Pine: A Video Essay. *Performance Matters* 9(1–2), 78–87.
- Barfotastigen (2024) About. [50 KULTTUURINTUTKIMUS 41 \(2024\): 3, 38–52](https://www.bar-</p>
</div>
<div data-bbox=)

- fotastigen.com/about/ (Tarkistettu huhtikuussa 2022)
- Bekoff, Marc (2013) *Ignoring Nature No More: The Case for Compassionate Conservation*. Chicago: University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/9780226925363>
- Bennett, Jane (2010) *Vibrant Matter: A Political Ecology of Things*. Durham: Duke University Press.
- Chamovitz, Daniel (2012) *What a Plant Knows: A Field Guide to the Senses*. New York: Scientific American / Farrar, Straus and Giroux.
- Choy, Tim (2016) *Breathers Conspire – On Drawing Breath Together*. Social Studies of Science -seuran vuosikokous, Barcelona 9.2016.
- Coole, Diana & Frost, Samantha (2010) *New Materialisms Ontology, Agency, and Politics*. Durham: Duke University Press. <https://doi.org/10.1515/9780223292996>
- Davis, Heather & Turpin, Etienne (2015) Art & death: Lives between the fit assessment & the sixth extinction. Teoksessa Heather Davis & Etienne Turpin (toim.) *Art in the Anthropocene: Encounters Among Aesthetics, Politics, Environments and Epistemologies*. Open Humanities Press, 3–30.
- DeSilvey, Caitlin, Ryan, James R. & Bond, Stephen (2018) Everyday Kintsukuroi: Mending as making. Teoksessa Laura Price & Harriet Hawkins (toim.) *Geographies of Making, Craft and Creativity*. Boca Raton FL: Taylor and Francis, an imprint of Routledge, 195–212.
- Gaard, Greta (2015) Ecofeminism and climate change. *Women's Studies International Forum* 49, 20–33. <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2015.02.004>
- Gauntlett, David (2011) *Making Is Connecting. The Social Meaning of Creativity, from DIY and Knitting to YouTube and Web 2.0*. Cambridge: Polity Press.
- Gibson, Prudence (2018) *The Plant Contract: Art's Return to Vegetal Life*. Boston: BRILL. <https://doi.org/10.1163/9789004360549>
- Godin, Marie-Andrée, Kallio-Tavin, Mira & Qureshi, Abdullah (2021) Critical artistic research and arts practices as forms of (radical) care. *Research in Arts and Education* 4, i–vii. <https://doi.org/10.54916/rae.119465>
- Greer, Betsy (2014) *Craftivism: The Art of Craft and Activism*. Vancouver: Arsenal Pulp Press.
- Griffin, Susan (1992) *Nainen ja luonto: Sisältä kumpuava karjahdus*. Suom. Kaija Anttonen. [Woman and Nature: The Roaring Inside Her, 1978.] Inari: Kieletär.
- Haapala, Arto (2000) Luonnon kauneus ja rumuus. Teoksessa Arto Haapala & Markku Oksanen (toim.) *Arvot ja luonnon arvottaminen*. Helsinki: Gaudeamus, 68–81.
- Halsall, Francis (2016) Actor-network aesthetics: The conceptual rhymes of Bruno Latour and contemporary art. *New Literary History* 47(2), 439–261.
- Haraway, Donna (2003) *Companion Species Manifesto. Dogs, People, and Significant Otherness*. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- Haraway, Donna (2008) *When Species Meet*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Haraway, Donna (2016) *Staying with the Trouble: Making Kin in the Chthulucene*. North Carolina: Duke University Press. <https://doi.org/10.1215/9780822373780>
- Heinämaa, Sara (2000) *Ihmetys ja rakkaus: esseitä ruumiin ja sukupuolen fenomenologiasta*. Helsinki: Nemo.
- Hyttinen, Elsi & Lummaa, Karoliina (2020) *Sotkuiset maailmat: posthumanistinen kirjallisuudentutkimus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hyttinen, Elsi & Lummaa, Karoliina (2021) Metsästä on puhuttava ja kirjoitettava. *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti* 17(4), 3–5. <https://doi.org/10.30665/av.102246>
- Idrobo, Carlos (2021) Sensing boundaries on foot. *Ennen ja nyt* 21(3): 43–69. <https://doi.org/10.37449/ennenjanyt.109311>
- Irigaray, Luce & Marder, Michael (2023) Seeking refuge in the vegetal world. Teoksessa Giovanni Aloï & Michael Marder (toim.) *Vegetal Entwinements in Philosophy and Art: a Reader*. Massachusetts: The MIT Press, 573–581.
- Johansson, Hanna (2005) *Maataidetta jäljitämässä: luonnon ja läsnäolon kirjoitusta suomalaisessa nykyaikaisessa 1970–1995*. Helsinki: Like.
- Johansson, Hanna (2021) Antroposeenin aika ja taidehistoria humanistisena (luonnon)tieteenä. Teoksessa Hanna Johansson & Anita Seppä (toim.) *Taiteen kanssa maailman äärellä: kirjoituksia ihmiskeskeisestä ajattelusta ja ilmastonmuutoksesta*. Helsinki: Taideyliopiston Kuvataideakatemia, 146–171.
- Kaukio, Virpi (2013) *Sateenkaari lätäkössä: kuvitellun ja kerrotun ympäristöestetiikka*. Joensuu: University of Eastern Finland.
- Kokkonen, Tuija (2017) *Esiytksen mahdollinen luonto: Suhde ei-inhimilliseen esitystapahtumassa keston ja potentiaalisuuden näkökulmasta*. Acta Scenica 48. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu, esittävien taiteiden tutkimuskeskus.
- Kontturi, Katve-Kaisa & Tiainen, Milla (2024) New materialisms and (the study of) art: A mapping of co-emergence. Teoksessa Felicity Colman & Iris van der Tuin (toim.) *Methods and Genealogies of New Materialisms*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 241–266.
- Koutaniemi, Meeri (2021) Mies joka rakensi itselleen saaren – Antti Lahtinen. *Irti kuvasta* -dokumentisarjan 1. kausi, 2. jakso. Yle Areena 29.11.2021. <https://areena.yle.fi/1-50701002> (Tarkistettu kesäkuussa 2023)
- Kytömäki, Anni (2016) Alkusanat. Teoksessa Peter Wohlleben *Puiden salattu elämä: Kasvimaailman kuninkaiden tunteista ja viestinnästä*. Suom. Pirkko Roinila. [Das Geheime Leben der Bäume, 2015.] Helsinki: Gummerus, 7–14.
- König, Anna (2013) A stitch in time – changing cultural constructions of craft and mending. *Culture Unbound* 5, 569–585. <https://doi.org/10.3384/cu.2000.1525.135569>
- Lagström, Mia (2022) Palas Taidepolun varrella on tänä vuonna noin 50 työtä – Ville Huhtasen biotaideteos kommentoi Ukrainan sotaa. *Aamuposti.fi* 22.6.2022. <https://www.aamuposti.fi/paikalliset/4682091> (Tarkistettu toukokuussa 2023)
- Lahtinen, Toni & Lehtimäki, Markku (2008) Johdatus ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen. Teoksessa Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki (toim.) *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–28.
- Latour, Bruno (2004) *Politics of Nature: How to Bring the Sciences Into Democracy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, Bruno (2005) *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Lummaa, Karoliina & Rojola, Lea (2014) Mitä posthumanismi on? Teoksessa *Posthumanismi*. Turku: Eetos, 13–32.
- Manning, Erin (2020) How Do We Repair? *Theater* 50(2), 47–61.
- Marder, Michael (2013) *Plant-thinking: A Philosophy of Vegetal Life*. New York: Columbia University Press.
- Marder, Michael (2023) To hear plants speak. Teoksessa Giovanni Aloï & Michael Marder (toim.) *Vegetal Entwinements in Philosophy and Art: a Reader*. Massachusetts: The MIT Press, 495–515.
- Merleau-Ponty, Maurice (2012) *Phenomenology of Perception*. Käänt. Donald A. Landes.

[*Phénoménologie de la perception*, 1945.] Abingdon: Routledge.

Metsämikrobi (2023) <https://metsamikrobi.fi/> (Tarkistettu toukokuussa 2023)

Mikkonen, Jukka (2014) Vähäsen metsäkoemuksen estetiikasta. *Niin & näin* 3. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura, 94–106.

Millner, Jacqueline & Coombs, Gretchen (2021) *Care Ethics and Art*. Milton: Taylor and Francis. <https://doi.org/10.4324/9781003167556>

Mononen, Sini-Inkeri & Tiainen, Milla (tulossa) Performing with the forest and to the forest: Tree Opera as a more-than-human performance collective. Teoksessa *Music Theatre and Politics: Hegemonies, Resistances, Utopias*. Oxford: Oxford University Press.

Myers, Natasha (2014) Sensing Botanical Sensoria: A kriya for cultivating your inner plant. *Centre for Imaginative Ethnography*. <https://r.jordan.im/download/ecology/Myers%20-%20A%20Kriya%20for%20Cultivating%20Your%20Inner%20Plant.pdf> (Tarkistettu lokakuussa 2024)

Myers, Natasha (2015) Conversations on plant sensing: Notes from the field. *NatureCulture* 3, 35–66.

Myers, Natasha (2017) From the anthropocene to the planthropocene: Designing gardens for plant/people evolution. *History and Anthropology* 28(3), 297–301. <https://doi.org/10.1080/20757206.2017.1289934>

Niemelä, Riikka (2019) *Performatiiviset jäljet: teos ja tallenne esityslähtöisessä mediataiteessa*. Turku: Turun yliopisto.

Nätynki, Maria, Kinnunen, Tanja & Kolehmainen, Marjo (2023) Embracing water, healing pine: Touch-walking and transcorporeal worldings. *The Senses & Society*, 1–18. <https://doi.org/10.1080/17458927.2023.2180864>

Oranki Art (2023) <https://www.orankiart.fi/> (Tarkistettu toukokuussa 2023)

Parker, Rozsika & Pollock, Griselda (1981) *Old Mistresses: Women, Art and Ideology*. London: Pandora.

Pihkala, Panu (2017) *Päin helvettiä? Ympäristö-ahdistus ja toivo*. Helsinki: Kirjapaja.

Pihkala, Panu (2020) Anxiety and the ecological crisis: An analysis of eco-anxiety and climate anxiety. *Sustainability* (Basel, Switzerland) 12(19). <https://doi.org/10.3390/su12197836>

Popa, Liliana (2015) Living vegetation in contemporary art. *Journal of Horticulture, Forestry and Biotechnology* 19(3), 94–102.

Puig de la Bellacasa, María (2017) *Matters of Care: Speculative Ethics in More Than Human Worlds*. Minneapolis: University of Minnesota Press. <https://doi.org/10.5749/j.ctt1mfmfspt>

Pursiainen, Eva (2020) Kesäasukkaan ideoima taidetie tuo yhteen asukkaat sekä taiteilijat ja tajoaa piristystä tietä pitkin matkaaville. *Yle.fi* 3.1.2020. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2020/01/03/jappilanniemen-aidetie-imatra> (Tarkistettu toukokuussa 2023)

Ruuhonen, Johanna (2013) *Imagining a New Society: Public Painting as Politics in Postwar Finland*. Turku: Turun yliopisto.

Saarikangas, Kirsi (2023) Lähiöiden luontokulttuurit: Ihmisen ja muun luonnon välisyydestä I. Teoksessa Johanna Frigård ym. (toim.) *Kuvia lähellä. Taidehistoriallisia tulkintoja ja tutkimus-aseteita*. Tutta Palinin juhlakirja. Helsinki, Taidehistorian seura, 206–235. <https://doi.org/10.23995/th.s.673>

Salonen, Kirsi, Korpela, Kalevi & Hyvönen, Katriina (2023) Luonnossa ulkoilun merkitys korona-aikana. Teoksessa *Koronapandemia, työ ja yhteiskunta: muuttuiko Suomi?* Helsinki: Gaudeamus.

Savitaipale (2023) Näe & koe. Kulttuurikohteet. Raitalan taidepolku. (Verkkosivu ei saatavilla, viitattu toukokuussa 2023)

Scacco, Lorella (2023) *A Phenomenological Approach to Media Art Environments: The Immersive Art Experience and the Finnish Art Scene*. Turku: Turun yliopisto.

Sinnbeck, Lise (2023) Hannah Streefkerk. <https://hannahstreefkerk.viewbook.com/about-my-work> (Tarkistettu syyskuussa 2023)

Snellman, Mikko (2018) *Kaikuja pimeästä-hämärästä metsästä: affekti nykytaiteen oppimisen äärellä ja subjektiviteetin ekologia(ssa)*. Espoo: Aalto University.

Springgay, Stephanie & Truman, Sarah E. (2018) *Walking Methodologies in a More-than-human World: Walkinglab*. London: Taylor and Francis.

Stengers, Isabelle (2008) A constructivist reading of process and reality. *Theory, Culture and Society* 25(4), 91–110. <https://doi.org/10.1177/026327640808091>

Suomussalmi (2023) Vapaa-aika. Kulttuuri. Soiva metsä. <https://www.suomussalmi.fi/fi/kulttuuri-vapaa-aika-ja-nuoret/kulttuuri/soiva-metsa> (Tarkistettu lokakuussa 2024)

Sweeney, Megan (2023) *Mendings*. Durham: Duke University Press.

Szczygielska, Marianna & Cielemecka, Olga (2019) Introduction to special section: Plan-

tarium: Human-vegetal ecologies. *Catalyst: Feminism, Theory, Technoscience* 5(2), 1–12. <https://doi.org/10.28968/cft.v5i2.32875>

Thornes, John (2008) A rough guide to environmental art. *Annual Review of Environment and Resources* 33(1), 391–411. <https://doi.org/10.1146/annurev.enviro.31.042605.134920>

Tiainen, Milla, Kontturi, Katve-Kaisa & Hongisto, Ilona (2015) Preface: Movement, aesthetics, ontology. *Cultural Studies Review* 21(2), 4–13. <https://doi.org/10.5130/csr.v21i2.4737>

Tolkien, J. R. R. (2007) *Taru sormusten herrasta 2, Kaksi tornia*. Suom. Kersti Juva, Panu Pekkanen & Eila Pennanen. [Lord of the Rings 2, Two Towers, 1954] Helsinki: Loisto.

Tsing, Anna Lowenhaupt (2015) *The Mushroom at the End of the World: on the Possibility of Life in Capitalist Ruins*. Princeton: Princeton University Press.

Turun kaupunki (2022) Antti Laitinen: Taipuisa maisema. https://www.turku.fi/uutinen/2022-05-23_antti-laitinen-taipuisa-maisema (Tarkistettu syyskuussa 2023)

Tyrväinen, Liisa, Kurtila, Mikko, Sievänen, Tuija & Tuulentie, Seija (toim.) (2014) *Hyvinvointia metsästä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Vepsä, Suvi (2021) *Monilajisen taiteen rihmastoissa: Ei-inhimilliset toimijuudet Oona Leinovirtasen, Lilli Haapalan ja Riina Hannulan Suut ja syljet näyttelyssä*. Taidehistorian pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.

Wahlström, Riitta (1997) Ympäristöherkkyyks ympäristökasvatuksen näkökulmasta. Teoksessa Markku Käpylä & Riitta Wahlström (toim.) *Vihreä ihminen. Ympäristökasvatuksen menetelmäopas 2*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 1–8.

Williams, Florence (2019) *Metsän parantava voima*. Suom. Jere Saarainen. [The Nature Fix: Why Nature Makes Us Happier, Healthier, and More Creative, 2017] Helsinki: Minerva Kustannus.

Wolfe, Cary (2010) *What Is Posthumanism?* Minneapolis: University of Minnesota Press.

FM Jenni Vauhkonen on väitöskirjatutkija Turun yliopiston taidehistorian oppiainees- sa. Hänen väitöstutkimuksensa käsittelee eläviä kasveja nykytaiteessa, ja sen rahoittajana toimii Suomen Kulttuurirahasto.